

nok har været en medvirkende årsag til, at en nærmere undersøgelse af dennes indsats indtil nu har manglet. Dette værk bringer nu en udførlig bibliografi og en både omhyggelig og vellykket gennemgang af N. P.s forfatterskab og forlæggene dertil, så at man virkelig får et godt indtryk af hans synspunkter.

Skrifterne til præsterne, som nok er de mest interessante, drejer sig om forståelsen af prædestinationen, om kirken, om afskaffelse af billeder i kirkerne, endvidere liturgiske udkast og en kortfattet pastoralhåndbog. Skrifterne til lægfolket behandler modsætningen til romerkirken, et himmelbrev formaner til bod, og andre skrifter drejer sig om drukkenskab, om ægteskab, om forberedelse til døden og om dommedag.

N. P. havde studeret i Wittenberg og var klart påvirket af Melanctons metoder og til en vis grad også af hans synspunkter. De pastorale arbejder afspejler de store vanskeligheder ved reformationens rent praktiske gennemførelse, og forf. viser velbegrundet, at specielt m. h. t. det almindelige præstedømme fulgte N. P. ikke Luther, men stod på linie med Melancton, idet han betragtede præsten som Guds repræsentant over for lægfolket. I tilknytning dertil bringes der en oplysende redegørelse for N. P.s organisation af kirkestyret, hovedsagelig baseret på nogle hidtil ukendte synodalstatutter fra 1557.

Det sidste hovedafsnit placerer N. P. inden for samtidens teologi. Det er vanskeligt at nå frem til helt sikre resultater, fordi N. P.s arbejder ikke er spekulativ teologi og derfor kun ganske kort og unuanceret berører de omstridte emner. Trods N. P.s filippiske syn på præstedømmet afviser forf. Bjørn Kornerups karakteristik af biskoppen som en klar og utve-

tydig tilhænger af Melancton, navnlig fordi N. P. uforbeholdent hævdede det lutherske nadversyn. Der er næppe tvivl om, at han anså sig selv for en ægte lutheraner, og muligvis har hans egne studier ikke været dybtgående nok til, at han selv har været helt klar over modsætningen mellem Luther og Melancton. N. P.s skrifter varsler om den kommende modsætning mellem gnesiolutheranere og kryptokalvinister, og det er da også aldeles legitimt, at forf. lægger mest vægt på at placere N. P. i forhold til Luther og Melancton. Imidlertid ville det have givet denne fortrinlige analyse større dybde, hvis N. P. også var blevet bragt i relation til de første reformprædikanter og Confessio Hafniensis 1530, hvis temmelig begrænsede forståelse af Luther meget vel kan have sat sig varige spor i Danmark.

Anne Riising

Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre forhold. 1644–1645. I uddrag udgivne af Rigsarkivet ved Johan Jørgensen. (Rigsarkivet, 1968). 638 s.

Kort før sin alt for tidlige død nåede arkivar, dr. phil. Johan Jørgensen at se et enkelt bind som resultat af sit arbejde med udgivelsen af Kancelliets Brevbøger. Det omfatter årene 1644–45 og slutter sig i form og udvalg til de nærmest foregående bind med uddrag og referater af de åbne breve og missiverne i Danske Kancellis kopibogsrækker Registre og Tegnelse. Som tidligere afsluttes bindet med et udførligt person- og stednavneregister og et sagregister. Ikke mindst disse registre gør udgaven værdifuld; man har dermed i Kancelliets Brevbøger en

uvurderlig kilde til belysning af næsten alle sider af den tids historie, måske ikke mindst socialhistorien og kulturhistorien. Gennem de to registre kan man år for år følge personer, lokaliteter og emner i et omfattende stof, der hidtil har været udnyttet alt for lidt. Man må meget håbe, der vil være mulighed for, at udgiverarbejdet kan fortsætte, i hvert fald til 1648 og helst helt til enevældens indførelse i 1660. Man vil da have hele dette stof for en naturligt afgrænset periode, og 83 års udgiverarbejde vil ikke komme til at stå som en torso.

Ole Degn

Ebbe Gert Rasmussen: Bornholm 1658. Begivenhederne under Sveriges besiddelse af øen. (Udgivet af Bornholms historiske Samfund, 1967). 182 s.

Bornholm har en særlig stilling i kongeriget Danmark som den landsdel, der selv har sikret sit tilhørsforhold til riget. De begivenheder, der gik forud, den svenske besiddelse i året 1658, har adjunkt, cand. mag. Ebbe Gert Rasmussen detaljeret skildret i en bog, der oprindeligt var udformet som specialeopgave til sproglig-historisk skoleembedseksamen ved Københavns Universitet, men senere er omarbejdet og udvidet. Bogen er i øvrigt identisk med Bornholmske Samlinger, 2. rk. 3.

I indledningen skildres forholdet mellem Danmark og Sverige op til 1660, og der redegøres for kildematerialet og den foreliggende litteratur. Derefter følger afhandlingens to hovedafsnit, indgående analyser af det svenske styre, dets etablering og baggrund, og af den bornholmske opstand i december 1658. I to afsluttende af-

snit bringes en sammenfatning og en vurdering af den bornholmske opstands betydning.

I tilslutning til fremstillingen er det planlagt at udgive et tekstbind, der skal indeholde det vigtigste, fortrinsvis svenske kildemateriale til belysning af begivenhederne. Læserne af første bind vil føle sig hjemme i dette tekstbind. Fremstillingen belastes af, at forfatteren skriver et noget gammeldags og kancellipræget sprog.

Ole Degn

Finn Gad: Grønlands historie, II, 1700–1782, 1. og 2. halvbind. (Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1969). 760 s.

I andet bind af sin store Grønlandshistorie skildrer lektor, cand. mag. Finn Gad forhold og begivenheder i perioden 1700–82. Dette tidsrum begynder med Hans Egedes missionsplaner og missionsvirksomhed i århundredets første årtier og slutter med handelsprojekter og handelsvirksomhed omkring 1780. Allerede omkring 1700 var handelen vel med i billedet, men væsentligst som et middel til missionens fremme, og først efterhånden blev den et mål i sig selv. Omkring de to poler, missionen og handelen, drejer skildringen sig. Andet bind får derved et helt andet præg end første.

Finn Gad har som grundlag for fremstillingen i dette bind haft et meget betydeligt trykt og især utrykt kildemateriale, der ikke tidligere har været benyttet. Dette har præget bindet, der er vokset helt ud over den lagte ramme; det er blevet på 760 sider, hvoraf godt 100 sider er udførlige noter og henvisninger, og det har måttet deles i to halvbind.